

i stoga ćemo celokupnu terminologiju religije i sve religijske zapovedi razumeti na jedan materijalistički i priprost bukvalan materijalni način. Znači, kada se u svetim religijskim tekstovima govori o paklu, o raji i o svetoj borbi, ukazuje se na realitete koji, ustvari, prirodno pripadaju imaginalnom svetu, na način koji ću, ukratko, objasniti; međutim, ukoliko se ti termini protumače na jedan materijalistički način, znači onako da se smeste u okviru i fizičke uslove materijalnog sveta, sve će se to, onda, u ime religije, oštro sudariti sa filozofijom koja više nema svog prevodioca, odnosno imaginalni svet koji povezuje materijalni svet i svet intelektualnih arhandela, znači svet filozofije, jer taj središnji svet je, ovaj put, eliminisan iz moderne zapadne filozofije. Ako se religija, tako, svodi i ograničava na bukvalno materijalističko razumevanje, to znači da, npr. u vezi molitve, slabo koji vernik, koji je sklon filozofskom nauku modernizma i postmodernizma, može naslutiti prefinjene simboličke vrednosti te molitve, vrednosti koje se realizuju u imaginalnom svetu. Reći će jednostavno: „molitva znači

da ja, materijalno telo uđem u jednu materijalnu bogomolju da taj obred obavim za jedno izvesno vreme”, što, opet, jeste odlika materijalnosti i, poput mesta, ograničenje, „i tu se sve završava”. Onda se tu, ako već sve shvatamo na taj način, upliće pojam i problematika ekstremizma, na čemu se izvijaju brojne netrpeljivosti i nerazumevanja, samo zato što više ne pridodajemo religijskim terminima nikakvu simboličku vrednost. Na taj način se filozofija odvaja od religije i jednostavno eliminiše religiju iz celokupnog života svih individua u zapadnjačkoj kulturi. To je, stvarno,

prirodni rezultat redukovanja filozofije na ono što jeste filozofija u postmodernom dobu. Da bi objasnio pojam imaginalnog sveta na jedan lucidan način, ukazaću na to da mi u ovom materijalnom svetu, kao jedinke koje su ograničene mestom, vremenom i svim ograničenjima materijalnog sveta, u sebi razvijamo jedan drugi svet, jedan nadmaterijalni i duhovni svet, koji ustvari jeste pravi svet, svet religije, svete istorije i svete geografije. Primera radi, kada vi zamislite u vašim mislima jednog intelektualca iz 15-og veka i jednog iz naše današnjice, oni će biti jedan pored drugog, zato što nisu ograničeni vremenom i niti bilo kojim drugim ograničenjem, osim imaginal-

nim mestom. Imaginalna svest znači upravo to. No, onda kada smo mi zarobljeni u okovima materijalnog života i kada smo ograničeni našim telom, ona nije toliko sposobna da bi mogla da dosegne do svog najuzvišenijeg vrhunca; i tako, kada uspemo da se, u procesu ontološkog samousavršavanja, oslo-

bodimo svih tih materijalističkih ograničenja, naš imaginalni svet će napredovati i tada doživljavamo ponovno oživljavanje religije. Drugim rečima, pojmovi i termini iz svetih tekstova islamske i pravoslavne duhovnosti, duhovnosti budizma i drugih religija, ustvari, nisu vezani isključivo za ovaj svet, nego njihova iskonska i prava istinska realnost jeste vezana za svet imaginacije, za taj imaginalni svet, u vezi koga je slavni orijentalista Anri Korben, da se ne bi mešao sa priprostim maštom, predložio da se prevodi kao imaginalni nasuprot imaginarnog. Znači, imaginarno je ono

Čitava problematika zapadnog sveta, onda kada je, posle renesanse, modernizam zavladao njime, utemeljena je na činjenici da je nova filozofija uspešla da eliminiše metafizičku stvarnost onog središnjeg sveta, to jest mundus imaginalusa.

što ja smestim u svoju maštu, bez ikakve intelektualne podrške, dok imaginalni svet jeste svet u kojem ćemo mi ustvari živeti i u kojem živimo i sada. Ukoliko u svoju filozofiju uvedemo stvarnost tog imaginalnog sveta, onda će svet intelekta i arhanela prigrliti religijske principe u jednom utvrđenom skladu.

Da sumiramo ovo: inovativna filozofija modernizma i postmodernizma nam je zabranila da razmišljamo o simboličkim vrednostima religije; tako nam je, jednostavno, nametnuto to bukvalno razumevanje religije, bukvalizam koji vodi do ekstremizma, do „fundamentalizma”, i koji povlači svu složenu problematiku sa kojom se danas suočavamo. Da bi se oslobodili svega toga, jednostavno moramo da nadidemo tu priprostu bukvalnu ravan razumevanja religijskih realiteta i da se povratimo do filozofije razvijane na osnovnom značaju središnjeg imaginalnog sveta, filozofije koja je u Iranu uživala svoj puni kontinuitet tokom svih ovih teških godina. Ovde prilazimo i glavnoj temi moga govora, načinu na koji ćemo u okviru intelektualnog dijaloga povezati duhovnosti Irana i Srbije, e da bi pravoslavna i islamska duhovnost, koje su tako uprisutljene u našoj zemlji, doživele svoj istinski procvat i živele u toleranciji, spokoju, smiraju i miru, za što je osnovni uslov da nadiđu ravan filozofskog svetogleda modernog Zapada, filozofiju koju nam je, ustvari, nametnuo Zapad. Ja nemam nameru da ovde imenujem ovu ili onu zemlju; i vi dobro znate ko se najviše suprostaavlja zemljama kao što su Srbija i Iran, upravo zato što se radi o dvema velikim i intenzivnim duhovnostima koje, zaista, najviše prete potrošačkoj filozofiji modernizma i postmodernizma. Hrišćanska i islamska duhovnost koje su utisnute u srž društva u Srbiji mogu na najbolji način da pomognu modernom čevku da, ponovnim vraćanjem institucije imaginalnog sveta svom filozofskom razmišljanju, trijumfalno savlada krizu modernog sveta. To je ona stvar gde će iranska filozofija uspeti najviše da nam pomogne. Znači, onda kada temeljno uskladimo filozofiju i religiju i dođemo do jednog razumevanja koje će isključiti

sve netrpeljivosti između religijskih shvatanja i filozofskih razumevanja, onda ćemo dospeti do onoga što se u iranskoj filozofiji naziva teozofijom / hikma. Preciznije, filozofija kada isključuje religiju i onda kada religija eliminiše filozofsku misao, one tada, ustvari, ne mogu voditi doli do ekstremizma i svih onih političkih problematika koje i te kako prete našem i drugim društvima, a ukoliko uspemo da spojimo tu filozofsku i religijsku baštinu, tada ćemo dobiti teozofiju, baš onakvu kakvu danas, na primer, u iranskoj modernoj filozofiji i u filozofiji u Iranu čak iz 16-og i 17-og veka možemo uvideti u takvim filozofskim sistemima kao što je Mula Sadrov. Mula Sadra je jedan od najistaknutijih islamskih mislioca. Ja sam imao čast da svoju magistarsku tezu razvijem na njegovom mišljenju o personalnom jedinstvu Egzistencije. Poslužiću se Mula Sadrovim primerom kao jednom paradigmom: pre njega su u Iranu bile zastupljene različite škole, bile su tu škola teologa, filozofa, odnosno, teološkog razumevanja religije, filozofskog razumevanja religije. Kod teologa je bilo sunijskih i ši'ijjskih muslimana, a među ši'ijjskim je bilo ismailija, pa dvanaestoimamskih ši'ija; filozofa je bilo iluminacionista, pa peripatetičara, i tome dodajmo i predstavnike zoroasterskih, budističkih i drugih različitih kultura u Iranu; morao je sve to jedan veliki i nenadmašivi mislilac kao što je Mula Sadra da sistematizuje i smesti u jedan veoma uređen sistem. Pre njega su vladale očite netrpeljivosti, filozofi su se suprostavljali teozozima, teolozi gnosticima, itd., upravo zato što, jednostavno, religijski sveti tekstovi sa jedne strane, teološke rasprave, odnosno studije koje su teolozi razvili na principu religijskih doktrina, i sa treće strane filozofsko razmišljanje, onakvo kakvo možemo uočiti u staroj Grčkoj, nisu bili usklađeni. Svemu je tome trebao jedan ozbiljan teozof, da nadiđe pomenute pojedinačne svetopogleda, i da sve dovede u jedinstven sistematičan okrug. Ja ovde ne mogu da prezentujem ono što Mula Sadra ustvari jeste učinio; ovakva predavanja, ipak, nisu mesto gde bih izlagao demonstracije ili argumente, jednostavno, mogu sa-

mo da prikazem dosadašnje rezultate moga rada i svoje predloge, da bi na drugim sastancima mogao da iznesem sve argumente vezane za ovo.

Da bi došli do jednog idealnog poretka što se tiče religijskih i filozofskih razumevanja, moramo dovesti u utvrđen sklad sve filozofske i sve religijske škole, kao što spomenuh, tako što ćemo uvesti instituciju imaginarnog sveta u svoje filozofsko razmišljanje. Tek nakon toga, celokupno religijsko društvo, kako pripadnici hrišćanske duhovnosti, tako i oni islamske, prići će religiji na jedan intelektualan način, religiji koja više neće biti jedna materijalistička, priprosta realnost koja će se ograničavati na materijalni svet i na bukvalna razumevanja svetoga teksta, već će biti stvar koju ćemo na intelektualan način, na filozofski način, odnosno na gnostički način moći da prezentujemo na najpoznatijim fakultetima, na najznačajnijim centrima širom naše zemlje, onako kako se to sada dešava u Iranu. Da bi to učinili i da bi bili uspešni na tom planu, mi, ovde kod nas, već moramo imati veliko duhovno bogatstvo i veliku duhovnu podlogu na kojoj ćemo uspeti da razvijemo idealno znanje o kojem sada govorimo. Takva duhovna podloga kod nas, ustvari, jeste dvostruko i eventualno trostruko zapažena. Ukazaću na samo jedan mali tračak tih različitih dimenzija našeg duhovnog bogatstva što se tiče Srbije, a to je upravo ono što nama može pomoći i što jeste nužno da bi razvili jednu sistematizaciju, jednu filozofiju, duhovnu koja će se suprostaviti modernoj potrošačkoj filozofiji i, naravno, koja će učiniti naš narod jednim od važnih, smirenih i bogatih naroda.

Što se tiče muslimanskog društva u Srbiji, susrećemo se u istoriji sa mnogim piscima koji su živeli u Srbiji, u Bosni ili u Crnoj Gori, a koji su pisali na arapskom, perzijskom ili turskom jeziku o tako velikim temama kao što su najdublje tematike islamske mistike, islamske gnostike. To se danas čuva tu i tamo u privatnim bibliotekama i ja sam imao čast, za ovih nekoliko nedelja koje sam proveo ovde ovoga leta, da se upoznam sa nekoliko ta-

kvih privatnih biblioteka koje su toliko bogate i vredne. Stvari koje sam video predstavljaju golemo blago što se tiče muslimanskog dela naše populacije. To je jedna prevelika tradicija, čitava islamska tradicija u našem društvu koja nam može puno pomoći na planu intelektualizacije religije, jer mi nikada ne možemo biti jedno napredno društvo ako ne nadiđemo to priprosto razumevanje religije i ako ne dođemo do religije koja jeste, ustvari, filozofija, religije koja jeste nauka.

Rekoh tradicija; namerno ću se, u vezi sa tim, malo udaljiti od glavnog toka razgovora. Naime, kada je najezda modernizma udarila na islamsku tradiciju u 17-om i 18-om veku, muslimanski svet je na to reagovao u okviru tri različita odgovora, koja su veoma važna u razumevanju naše situacije danas, u rasponu muslimanskog populusa i moderne filozofije Zapada. Jedna grupa u islamskom svetu je tvrdila da je potrebno prihvatiti filozofiju modernog sveta i pri tome redukovati svoju religiju na ono što može biti prihvatljivo u skladu sa tom terminologijom. Taj odgovor možemo nazvati reformizmom, reformizam koji će „modernizovati“, i ustvari osakatiti svu islamsku tradiciju, jer će islamsku religiju redukovati na ono što se suprostavlja samoj njoj i što se suprostavlja duhovnosti kao duhovnosti, bilo koja to duhovnost bila. Tu vrstu reformizma možemo videti u takvim muslimanskim zemljama kao što je sada Turska, onda kada, jednostavno, muslimanke u toj zemlji nemaju toliko slobode da prisustvuju časovima u naučnim ustanovama onako kako im zahteva njihova religija, pa je čak izvesna zapadna zemlja morala da reaguje i kao da osudi minimalnu, odnosno nikakvu slobodu u jednoj takvoj islamskoj zemlji. Mislim da je takva vrsta reformizma dosta neodrživa. Posebno treba obratiti pažnju na drugi odgovor na najezdu Zapada koji biva nazivan revivalizmom. Revivalizam znači učiniti da ponovno oživi ono što je bilo i živelo nekada. Muslimanski revivalisti tvrde da su njihovi narodi mogli dopustiti Zapadu da ih savlada i da tako okuse zapaženu dekadenciju upravo zato što nisu bili privrženi fundamentalnim ili



od tog doba odvojilo? Odvojila nas je tradicija. Znači, sve što se dešavalo od 7-og veka pa do 17-og i 18-og, svo to razvijanje muslimanskih intelektualnih i praktičnih načela, bilo ono u okviru teologije, filozofije, sufizma ili gnostike, sve je osuđeno. Mi moramo da se vratimo 7-om veku, da živimo onako kako su živeli muslimani u tom veku, da veru razumevamo onako kako su je oni tada razumevali i da živimo i da se ponašamo sa drugima onako kako su to i oni činili. Tako su

osnovnim načelima svoje religije. Stoga, oni inzistiraju na vraćanju dobu kojeg nazivaju „zlatno doba“, znači dobu kada je Božiji Poslanik osnovao izvesnu zajednicu u Medini, jer, po njima, ta zajednica je bila zlatno društvo koje mi moramo ponovno oživeti u našim društvima, e da bi se suprostavili Zapadu, odbacivši njegova kulturna i druga znamenja po stranu. Prema tome, dopustili smo Zapadu da nas baci na kolena samo zato što smo se odvojili od tog zlatnog doba. A šta nas je

revivalisti opovrgnuli celokupnu tradiciju i osuđeni su filozofi, teolozi, matematičari, hemičari, osuđena je nauka; sve zato što nas je ta tradicija odvojila od onoga „fundamenta“. Ova vrsta fundamentalizma stvara ogromne poteškoće, jer kada bi želeli da ostvarimo ono što se dešavalo u gradu Medini u 7-om veku ovde u Srbiji, tamo u Iranu ili pak u Francuskoj, svi bi mi, ustvari, morali da živimo u jednoj nacionalnoj kulturi (ovde to znači u arapskoj) i da na sve realitete gledamo i

da ih razumevamo isto onako kako su to gledali i razumeli Arapi iz 7-og veka. Izgubili bi, tada, pojam vremena i ne bi, ustvari, znali da smo u 21-om veku, kao što bi izgubili pojam mesta i ne bi znali da se nalazimo u Srbiji, u Iranu ili u Americi, nego bi mislili da smo svi u Saudijskoj Arabiji. Religija bi, tako, izgubila svu svoju fleksibilnost. To bi značilo da religija znači ovo, pa ako se ne slažete, onda vi niste religiozna osoba, niste vernik, nevernik ste. Žao mi je što nemam vremena da ovde detaljnije razmotrim pojam nevernika u islamskoj tradiciji, tačnije, ko je u islamskoj tradiciji nevernik. Samo ću veoma kratko reći da jedan hrišćanin ili jedan pripadnik budizma ne mora biti nevernik po islamskoj tradiciji i ne mora biti u paklu, već može biti u raju, iako je pripadnik hrišćanstva ili budističke duhovnosti. Možda će biti drugih prilika da objasnim to veoma važno pitanje i da navedem određene kur'anske stavke vezane za to. To bi, znači, bio drugi odgovor.

Treći odgovor je spomenuo i poštovani ataše i nazivamo ga tradicionalizmom. Tradicionalizam znači očuvanje sve bogate tradicije koja se razvila u tih nekoliko vekova u muslimanskom svetu i jednostavno nastavljanje tog puta. Ako su naši muslimanski filozofi i sjajni mudraci u svojim intelektualnim studijama došli do određenog zaključka, ja idem dalje ... ' svaki redak razumevam na svoj način. Niko u takvom poretku neće biti isključiv. Mnoštvo nacija, jezika i različitost u razmišljanjima, ustvari, jesu Božija blagodati, jer da treba da budemo svi isti, zbog čega bi već bili stvoreni mnoštveni? Ako smo već mnoštvene jedinice, ka čemu onda potreba da se svi jednako oblačimo, da jednako razmišljamo, pričamo i da jednako govorimo? Bit i bitna poruka religije, sigurno, jeste da budemo različiti, da različito razmišljamo, da se različito oblačimo i da različito upražnjavamo principe religije, bili to hrišćanski principi, islamski ili bilo koji drugi. Drugim rečima, religija je toliko fleksibilna i prilagodljiva realitet da se može prilagoditi srpskom društvu, iranskom ili arapskom društvu, baš onako kako se može prilagoditi društvu u 7-om, 10-om, 19-om

ili 30-om veku. Da religija nije do te mere fleksibilna, nipošto ne bi mogli da zastupamo stav da će jednog dana religija ili duhovnost zavladata svetom i potisnuti sve moderne i postmoderne filozofije Zapada. Izvinjavam se što sam se malo zadržao na ovom marginalnom pitanju, jer, ipak, ono je, po meni, veoma važno pitanje koje našem današnjem društvu u Srbiji donosi celu problematiku. Iransko iskustvo na tom planu je prava paradigma. Muslimani u Iranu nikada nisu zaboravili svoj preislamski identitet, kao što nikada nisu došli ni u neku fazu netrpeljivosti sa hrišćanima, jevrejima, zoroasterima, budistima ili hindusima koji žive u Iranu. Mnoga iranska deca danas nose ime Aristotel, Platon, Zoroastra, kao što se zovu i Hasan i Hussein i Muhamed. Iranski genij je toliko širok i otvoren, toliko je pun razumevanja i tolerancije da je mogao, u okviru svoje jedinstvene nacije, da spoji i sastavi sva ta različita bogatstva, bogatstva zbog kojih nas je Bog i stvorio različitima.

Druga dimenzija našeg bogatstva, kao naše duhovne podloge, jesu eventualno zalutali spisi iranskih ili arapskih mislioca, što može biti od nepregledive vrednosti. Navešću za primer sjajnog francuskog orijentalistu, Luja Masinjona, koji je živio tri – četiri generacije pre nas, i koji je, kada se jednom zadesio u Narodnoj biblioteci u Istanbulu, pronašao celokupan opus prvog islamskog filozofa, o kojem, do tada, skoro da niko nije ni znao, naime, Al-Kindija. On je bio prvi islamski i arapski filozof, koji je pisao na arapskom jeziku i živio, otprilike, dva veka posle pojave islama u Iraku ili u Arabiji, a njegov opus nalazi i objavljuje Masinjon u Istanbulu. Kada bi ozbiljnije uzeli u obzir javnu pojavu proterivanja i migracije istaknutih učenjaka ka našim krajolicima, mislim da bi odvažnije gledali na pitanje ponovnog oživljavanja tih spisa koji su uprisutljeni u naš život, a trenutno ih prekriva prašina mnogih, veoma bogatih, privatnih biblioteka.

Treće bogatstvo na kojem, ovde, posebno inzistiram jeste metafizičko bogatstvo pravoslavne crkve. Žao mi je što, ovde, nemam

vremena da izvijem najsjajnije komparativne crte između pravoslavlja i islama i još više što nisam mogao da prisustvujem preliminarnom skupu koji je održan u Beogradu na temu „Sličnosti između pravoslavlja i islama“ (u organizaciji Iranskog kulturnog i Međureligijskog centra iz Beograda), a imao sam toliko toga da kažem. Filozofska metafizika pravoslavnog hrišćanstva i ona islamska, u najdubljem smislu, razotkrivaju jedinstvena značenja jednog i samo jednog teozofskog nauka, kao najuzvišenije i najsuptilnije ontologije, koja ne može biti množstvena i stoga, razgovaranje o sličnostima će biti prihvatljivo samo u smislu da je to jedna stvar sa dve različite terminologije.

Naravno, potrebni su čitavi ciklusi predavanja u jednom intelektualnom okrugu da bi se izvila ozbiljna komparativna studija između metafizičkih načela pravoslavne i islamske duhovnosti. Na svemu tome je, ustvari, zasnovana i netrpeljivost između pravoslavne duhovnosti i zapadnjačke potrošačke filozofije modernizma i postmodernizma, netrpeljivost koja je intenzivnija nego u slučaju duhovnosti bilo koje druge hrišćanske zemlje. Nije potrebno da iznosim argumente zašto su Srbija i Iran trn u oku čitave potrošačke filozofije Zapada.

Ipak, određena slabost islamske i hrišćanske duhovnosti, u onolikoj meri koliko se nazire u praksi kod muslimana i hrišćana koji danas žive u Srbiji, mora biti savladana tako

što ćemo nadići bukvalna razumevanja, netrpeljivosti u različitim terminologijama ove ili one duhovne tradicije i, najzad, doći do onoga što ću nazvati „intelektualizacijom“ religije, odnosno do religije koja će značiti nauku. Onda će jedan istaknuti autoritet na uglednom fakultetu, kao što je na primer Beogradski univerzitet, na intelektualni filozofski način predstaviti islamsku, a onaj pored njega isto tako prezentovati hrišćansku duhovnost. Uveren sam da će Iran u svemu tome moći da bude jedna jako produktivna paradigma. Ne samo danas, nego i u svojoj istoriji pre safavidske dinastije i posle nje, Iran je u sebi ču-

vao pripadnike toliko različitih nacija i religija, zoroastere, hrišćane, katolike, jevreje, budiste, hinduse, kao i pristaše raznih islamskih sektii, i svi su oni živeli i danas, u Iranu, žive jedan smireni život, koji pokušava da naruši ova ili ona zapadnjačka zemlja, a ja ne znam koliko će to moći da naruši, ako uopšte i narušava!

Želim da sumiram da privrženost iranskih muslimana i Iranaca pripadnika drugih religijskih duhovnosti, poput one privrženosti srpskih pravoslavaca i muslimana

koji žive u Srbiji, svemu onome što jeste njihova vlastita duhovnost, kao rezultat velike metafizičke jačine tih duhovnosti, naime iransko-islamske i srpsko-pravoslavne i opet one islamske u Srbiji, jeste glavna nužna podloga za ostvarenje onoga što će pomoći čitavoj modernoj krizi današnjeg sveta; moram kazati da ako tome ne pomognemo mi, znači Srbija i Iran, s obzirom na maločas spomenute podloge, trodimenzionalne podloge ov-

Inovativna filozofija modernizma i postmodernizma nam je zabranila da razmišljamo o simboličkim vrednostima religije; tako nam je, jednostavno, nametnuto to bukvalno razumevanje religije, bukvalizam koji vodi do ekstremizma, do „fundamentalizma“, i koji povlači svu složenu problematiku sa kojom se danas suočavamo.

de u Srbiji i mnogodimenzionalne iranske podloge, onda rešavanju te krize neće moći da pomogne niko drugi.

S druge strane, intelektualno zблиžavanje i duhovni dijalozi između Srbije i Irana mogu potaknuti veoma produktivne studije u okviru novih teoloških razmatranja, koje je spomenuo i poštovani ataše, gosp. Vafai, kao što su npr. transcendentno jedinstvo religija, odnos razuma i srca, religije i nauke ... ' intelektualne rasprave koje su dosta prisutne u iranskim intelektualnim centrima, a čemu će Srbija, kao zemlja sa mnogo naroda i religija, poput samog Irana, pomoći na najbolji način.

Još da na kraju spomenem dve predaje koje su prenete od Poslanika islama. U jednoj se kaže: „Puteva spoznaje Boga je mnogo koliko i ljudskih jedinki”. To znači da svako mora spoznati Boga na svoj osoben način i niko nema pravo da nametne nekome kako će spoznati Boga. Niko nema pravo nametanja; svi smo bogati tek onda kada se razumevamo i kada tolerišemo različita mišljenja. U drugoj predaji Poslanik islama kaže: „Različitost među učenjacima moje zajednice jeste milost od Boga”. Božiji Poslanik tako inzistira da je milost Božija da se svi razlikujemo što se intelektualnih principa tiče, da različito gledamo na sve stvari i da razvijamo različite metafizičke terminologije. U svemu tome, znači u tim razlikama, ono što ne valja jeste isključivost, to jest da odbacite tuđe mišljenje u korist nametanja svog, ekskluzivizam koji je uprisutljen u našem modernom društvu u Srbiji i koji, nipošto, ne vodi ka boljitku. To nikako nije poruka fundamentalnog islama, u ispravnom smislu te reči koja znači vraćanje istinskim i naučnim načelima fleksibilne naravi islamske duhovnosti. Ja sam, upravo sada, naveo dve od mnogih predaja u kojima se aludira na to.

U celom tom spektru mnoštva razmišljanja, tolerancija nas može dovesti do jedinstva, što ne znači da svi jednako razmišljamo, već da se privežemo uz jednu filozofsku čvrstu potporu, e da bi ona bila merilo. Očigledno je da mi imamo nepogrešivo merilo koje razlučuje istinu od laži, a to merilo ne može biti ni-

šta drugo doli intelektualna filozofska demonstracija. Naravno, morate imati ispravnu formu i ispravnu građu razvijenu u takvom si-logizmu kakav je zasnovan i ustrvđen u klasičnoj i novijoj logici. Tek onda kada formulišete jednu takvu filozofsku demonstraciju, nijedan sveti tekst vam se ne može suprostaviti. Drugim rečima, nijedna se religijska duhovnost ne može usprotiviti onome do čega nas dovodi zdrav razum kroz jednu čvrstu filozofsku demonstraciju, jer sama Božanska Bit je onaj Realitet koji je izvor i jamac za nepogrešivost takve logike kakva jeste. To znači da se religija nikada ne može suprostaviti filozofiji, odnosno pravilnom razmišljanju, i ako se, eventualno, negde nazre takva netrpeljivost, ono se tu tumač religije ne slaže sa intelektualnom demonstracijom, a ne sama religija, premda nikada jedan istinski poznavalac fundamentalnog islama, u ispravnom smislu, neće udariti na filozofsko razmišljanje.

Završavam konstatacijom da sve različite religijske terminologije, koje, na prvi pogled, izgledaju tako isključivo i nad kojima vlada, na prvi pogled, ozbiljna netrpeljivost, ukoliko budu uzete da se nad njima razvije proces intelektualizacije i sistematizacije, onakav kakav maločas objasnih, i u slučaju da sve budu prezentovane na jedan čisto intelektualan način, filozofskim jezikom, siguran sam, sve će takve žive religije i religijske duhovnosti biti jedna jedina stvar, eliminišući sve vidove netrpeljivosti, čak i u najprostijim svojim stavovima. Jedini problem, dakle, jeste u terminologijama, kao i u nedostatku intelektualne svesti kod religioznih ljudi, tu i tamo, stvar u kojoj će Iran, zajedno sa našom zemljom Srbijom, pomoći svima nama i čitavom svetu koji je pod tolikom pretnjom potrošačke zapadnjačke filozofije modernizma i postmodernizma.

Zahvaljujem se organizatorima, uvaženim gostima i svima vama koji ste došli i podržali pojam duhovnosti i duhovno razumevanje religije u našem gradu.

Muzej u Prijepolju, 12. septembra 2003.

Omar Hajjam

Alireza Zekavati Karagozlu

Omar Hajjam Nejšaburi je rođen 439 g. a preminuo 517 g. po hidžri (11. v.n.e.). U Horasanu je učio književnost, kalam, tafsir, filozofiju, matematiku, astronomiju i medicinu iz kojih je stekao mnoga znanja. Toliko široko znanje je posedovao da je izazivao divljenje ličnosti poput Zamhašrija i Bejhakija; jedan od njegovih profesora čak ga je smatrao za imamu-l-har-mejn džovejni-ja. Jedan deo svog života proveo je u Isfahanu i Reju. Sa manje od 28 godina, uputio se u Isfahan da zajedno sa još nekoliko savremenika preuredi kalendar. U periodu između 467. g i 470. g. je sa Abu-l-abas Lukarijem i Ma'murije Bejhaki je rukovodio opservatorijom. U istom periodu napisao je i knjige „Džabr va mukabele“ (Algebra) i „Šarhe muškilate Oklidos“ (Objašnjenje Euklidovih problema). Godine 473. je napisao traktat „Kaun va taklif va pasoh be soale nasavi“. Hajjam je odjednom postao predmet interesovanja širokih narodnih masa, ali su ga poštovali i vladari.

O ličnosti Omara Hajjama razgovarao sam sa istaknutim istraživačem, gospodinom Alireza Zekavati Karagozlu'om:

Nasri: Hajjam je živio u doba vladavine Seldžuka, koje je vrvelo od netrpeljivosti i neznanja. Većina seldžučkih vladara bila je ogrezla u pohoti a za svoje podanike nije puno marila.

Mislioci tog vremena, većina su bili eš'arije, a u Horasanu više su naginjali hanefijama. U to vreme mutezalije su bili donekle slobodoumni, ali ipak nisu uspeli da pridobiju puno pristalica. Fanatizam ovog doba je dostigao takav nivo da je čak i Muhammad Gazali bio prinuđen da napusti podučavanje, i da zbog straha od optužbi od strane plemstva i

nastanka pometnje u narodu, istupi iz nezamijjske škole.

Imajući na umu da politička i društvena situacija nije bila baš povoljna, kako biste Vi ocenili ondašnje kulturne prilike?

Zekavati: Prvo se treba osvrnuti na doba vladavine Gaznavida. Sultan Mahmud Gaznavi, a potom i njegov sin Mas'ud, osećali se dužnim da suzbiju rafidije, karmate, mutezalije i filozofe. U istom razdoblju nailazimo na dominaciju eš'arija, religijske razmirice i osnivanje nezamijjskih škola pod upravom Hadži Nezamu-l-mulk. U ovom periodu dominiraju šafitski fikh i eš'arijski kalam. Nejšabur, Hajjamovo rodno mesto, u to vreme je bio jedan od najvećih islamskih gradova. U njemu su bili sukobljeni kirramije i učenja poput hanefijskog i šafiijskog; grad je bio podeljen na 3-4 idejne struje. I istorijska dela potvrđuju postojanje ovih razmirica, na primer biografsko delo Abu Said Abu-l-hajra, „Israru-t-touhid“, (tajne jedinstva) ukazuje na njih.

Ukratko rečeno, Hajjam je rođen u periodu u kome su celim Iranom strujala sporenja i razmirice verskih učenja i sekti. Pošto je bio matematičar, prirodnjak, filozof peripatetik i Avicenin učenik, smatrao se obaveznim da brani njegova učenja, tj. peripatetičku filozofiju. I sami njegovi filozofski traktati predstavljaju neku vrstu odbrane ove filozofije. Hajjam je imao svoje mesto i među umnim ljudima kao i među peripatetičarima. No, iako, od sredine svog životnog veka više ne prihvata u potpunosti peripatetička učenja, neminovno se svojim neistomišljenica suprostavljao koristeći jezik filozofa peripatetičara.

Nasri: Šta biste istakli kao povod njegovog odstupanja od filozofije peripatetičara?

Zekavati: Najznačajniji predstavnik i zagovornik filozofije peripatetičara u islamskom svetu bio je Abu Ali Sina, čiji je sledbenik bio i Hajjam. I sam Avicena je pred kraj života napustio ovo učenje, što je naznačio i u predgovoru svog dela „Mintaku-l-mašrakajn“ (logika Istoka i Zapada). U ovoj knjizi još i kaže: „Šefa' sam napisao za široke filozofske krugove, ali moja prava načela su u 'Hikmatu-l-mašrakijje'“. Nažalost, od ovih dela ostao je samo uvod u logiku. Razloge Aviceninog udaljavanja od peripatetičke filozofije možemo naći u njegovoj knjizi „Al-išaratu va-t-tanbihat“.

Hajjam je, u svojstvu učitelja peripatetičke filozofije, govorio iste one reči napisane u „Šafa“, ali u osnovi je imao sasvim drugačije stavove. U njegovoj biografiji je opisano kako je jednom prilikom neko u njegovom prisustvu izjavio da se Abu-l-berekat Bagdadski protivio Aviceninom stavu, na šta mu je Hajjam uzvratio da Abu-l-berekat nije ni razumeo Avicenine reči, a kamoli da se ne slaže sa njima. Sagovornik je negodovao kako jedan filozof ne sme tako da govori, i da prvo treba razmotriti kritička zapažanja Abu-l-berekata, a tek onda suditi.

U povratku sa hadža, Hajjam se konačno susreo sa Abu-l-berekatom u Bagdadu. Abu-l-berekat mu izložio neke svoje stavove, mada je Hajjam već okvirno znao zbog čega ovaj tako sitničarski kritikuje Avicenu.

Hajjam je zbog svog statusa najvećeg učitelja peripatetičke filozofije bio prinuđen da brani njene postulate. Međutim, mesta na kojima u svojim kratkim traktatima, identično kao neoplatoničari i peripatetičari, izlaže pitanje emanacije, pokazuju da je to nešto što um može da prihvati i da nas ubedi, ali postoji i suprotna strana da možda neko drugi nije ubeđen zbog čega priču i ne treba privoditi kraju.

U raspravi o zlu takođe zauzima peripatetički stav. U traktatu „Kaza va kadr“, koji spada u njegove kraće studije, postoje naznake ovog stava. Međutim, za svoje pesme on bira drugačije teme.

Hajjama su smatrali škrtim u pružanju znanja, što nikako ne može biti tačno, jer je

on lično bio učitelj, a to što onima koje nije smatrao vrednim i podesnim nije govorio svoje stavove, ustvari je pametan potez i nikako se ne treba interpretirati kao njegova škrtost ili podlost. Ono što zaista treba pripisati njegovoj škrtosti jeste činjenica da je uprkos dugom i lagodnom životu, ostavio vrlo malo filozofskih dela. Definitivno, i on je mogao poput Behmanjara i Lukarija, da peripatetičku filozofiju interpretira na poseban način, ali jednostavno nije bio zagovornik takvog vida rada.

Nasri: Možda se takve teme ne mogu sa sigurnošću rasvetliti. Bitna pojedinost je da većinu Hajjamove pismene zaostavštine čine peripatetičke ideje. Drugo pitanje kojim ćemo se pozabaviti je Hajjamova veza sa ismailijama. Neki istraživači tvrde da je bio povezan sa Hasanom Sabahom, Panerika čak misli da je Hajjam bio glava i mozak ismailija. Po Vama, da li u ovome ima istine ili ne?

Zekavati: Iako je zbog statusa učitelja i najvećeg filozofa svog vremena, branio postulate peripatetičke filozofije, gotovo da nije verovao u njena ishodišta.

Legende, ispričane o velikim ličnostima nisu sasvim lišene istine. Njihov predmet nije bilo ko, pa tako su ove priče ispredane i o Aviceni, Hajjamu, Ferdosiju, Hafezu, Baba Taheru.

Slučaj Hajjamovog „ortakluka“ sa Hasanom Sabahom je isto jedna legenda. Da li u njoj nema ni trunke istine? Ono što je opisano u ovoj priči sasvim odgovara Hajjamovoj vezi sa Hadži Nezamu-l-mulkom, kao visokim činovnikom seldžučke države i Hasanom Sabahom, najvećim propagatorom ismailija.

U jednoj Hajjamovoj pesmi, koja se nalazi u staroj antologiji iz 6. i 7. v. očituje se njegovo naginjanje batinijama:

Večeri jedne u gradu Reju neki sudija,
mufaser

Pokaza mi put koji vodi do izvora života.

Reče mi: „Od Stvoritelja traži znanje,

Noćima se moli,

Ne čini svoj život tako neizvesnim,

Da te ne bi oplakivali kad se preseliš na onaj svet“.

Ova pesma ima prizvuk poezije ta'limija i batinija. Hajjam je ljude koji tragaju za istinom podelio u 4 grupe. Obeležje u pesmi koje evocira ta'limije, nije znak protivljenja, već poštovanja. Daleko od toga da je Hajjam imao neke veze sa iluministima ili onima koji teže spajanju sa Svevišnjim. Njegovo gledište je racionalno a ne mistično, pa je samim tim i sud pokojnog Kejvana Kazvinija, koji je Hajjamovu poeziju okarakterisao kao mističnu, u potpunosti neprihvatljiv.

Nasri: Ne može se sa sigurnošću reći da je Hajjam bio samo peripatetik. Stvar otežava njegova komplikovana ličnost i oskudnost informacija koje posedujemo o njemu. Ovu komplikovanost naročito pospešuju njegove rubaije, jer da nije njih, mogli bi sasvim dokučiti njegovu misao. Sudeći po dostupnim

istorijskim podacima, kod Hajjama nije prisutan sufijski karakter, niti u njegovim pesmama susrećemo mistične teme, jedino u pojedinim, njemu pripisanim rubaijama možemo primetiti sufijski stil. Postavlja se pitanje koja od rubaija je stvarno njegova? Postoje sve indikacije da Hajjama treba prihvatiti prvenstveno kao peripatetika. Bivio se raznovrsnim aktivnostima: priča se da je lečio seldžučkog princa, izučavao astronomiju, uredio kalendar, o specifič-

noj težini zlata i srebra dao je nove podatke, konstruisao je jednu vrstu vage, a proučavao je i teologiju i matematiku. Rečju, bio je jedna svestrana ličnost. Sada biste nam Vi mogli nešto reći o njegovim naučnim aktivnostima.

Zekavati: Hajjam je bio jedan izuzetan književnik, njegovo poznavanje književnosti je nesumnjivo potvrđeno. Mladi Zamhašri je kod njega primetio neku vrstu samohvale, pošto je ovaj u svojim spisima puno pisao o sebi. A upravo, ovakve izjave pokazuju da je on doista bio književnik.

Nasri: Na jednom mestu Hajjam se spominje kao svetski učenjak i filozof.

Zekavati: Da, čak ga spominju i kao muhasera i velikog poznavaoča Kur'ana. No, to su segmenti na koje se prilikom analiziranja



Ismailzade, Sejid Golamreza, Hajjam, akrihka

Hajjamove ličnosti manje obraća pažnja.

Treba istaći da je Hajjam, kao jedan od velikih astronoma, imao udela u sastavljanju „velikog kalendara“, verovatno je bio i najmlađi član ove tročlane grupe koja je napravila spomenuti kalendar. Inače, to je jedan od najpreciznijih iz skupine starih kalendara.

Zatim, napravio je vagu „Mizanu-l-hikma“ (vaga mudrosti), koja je služila za određivanje specifične težine tela. Bivio se i me-

teorologijom, bio je vrsan matematičar i dao značajan doprinos unapređenju ove naučne discipline. On je najistaknutiji učitelj peripatetičke filozofije svog vremena.

Ono što izaziva sumnjičavost i nesigurnost u definisanju njegove ličnosti leži isključivo u rubajama. Hajjam je doista bio svestran naučnik, što potvrđuje i njegova nepobitna stručnost u oblasti matematike, astronomije i filozofije, ali misterija ove ličnosti, kao što kaže pokojni profesor Motahari, nalazi se u pitanjima izloženim u traktatima i odgovorima određenim tačno prema postulatima peripatetičke filozofije; što će reći- ovde ne postoji ništa nad čim se treba isčuđavati.

Nasri: Hajjam je veličinom svoje ličnosti izazivao pažnju savremenika i neprestano uvažavanje potonjih velikana. Šahrizi ga je smatrao za drugog Avicenu, Kifti svetskim mudracem i filozofom, Abu-l-husn Bejhaki veruje da je ovladao svekolikim znanjem, a Omadu-d-din Katib da mu u naukama poput matematike nije bili premca.

Hajjamovo znanje i učenost doista je nepregledno. Bavio se Euklidovim principom paralelnosti, iako je prema tvrđenju nekih istraživača, sumnjao u ovaj princip, čak se nije ni slagao sa metodom i gledištem Ibn Hisama. Neki naučnici tvrde da je Hajjam začetnik neeuklidovske geometrije, i da je još pre Dekarta izložio analitičku geometriju.

Zekavati: Sve ovo pokazuje da je Hajjam bio oštromna i vrlo učena ličnost i da je svojim radom uneo prilično novina. Hajjam je među prvima posumnjao u Euklidov princip (slično sumnji u peripatetičku filozofiju).

Sa prevodima grčkih dela i muslimanski učenjaci, među njima i Hajjam, imali su priliku da se upoznaju sa jednačinama bez rešenja i da se detaljnije bave njima. Pored toga, Hajjam je proučavao i kubne jednačine i analitičku geometriju.

Upravo ova, jako izražena, naučna dimenzija Hajjamove ličnosti je razlog što neki nisu mogli da se opredele za njegov pesnički illi naučni karakter. Pokojni Muhit Tabatabai, recimo, veruje da postoje dva Hajjama, jedan

je Hajjam naučnik, astronom i filozof, predmet pažnje naučnika, a drugi je indiferentan, čovek koji voli da popije a u isto vreme skršen poput derviša, poznavalac poezije i pesnik po imenu Ali Hajjam.

Nasri: Iz oblasti algebre sastavio je knjigu „Fi-l-barahin a'la-l-masaili-l-džabr va-l-mukabile” (algebarski dokazi), koja predstavlja matematičko remek-delo islamskog sveta. U ovom delu je za rešavanje algebarskih problema koristio konusni presek a dao je i klasifikaciju kubnih jednačina, kao i predlog za rešavanje jednog tipa ovih jednačina, što je još jedna od njegovih inovacija. A pročitavao je i fiziku.

Zekavati: Jedan od njegovih značajnih radova je „mizanu-l-hikma” (vaga mudrosti). Grci su već imali vagu, ali su muslimani revnosnije poradili na njoj, a poslednji je Hajjam koji je osmislio vagu za određivanje specifične težine tela.

Nasri: Hajjam je na Arhimedov princip da kada se jedno telo potopi u tečnost, onoliko koliko se poveća zapremina tečnosti toliko se i smanji njegova težina, drugačije gledao. Neki istraživači tvrde da je Hajjamov metod vrlo blizak onima koji se u novije vreme primenjuju.

Naglasićemo da je bio upoznat i sa meteorologijom.

Zekavati: Kroz istoriju, jedna od nauka bila je i astrologija. Dok je astronomija nauka o zvezdama (nebeskim telima), astrologija predstavlja gledanje u zvezde, predviđanje životnih situacija i čovekove sudbine uz pomoć zvezda. Nezami Aruzi, prisećajući se Hajjama, kaže kako je on bio jedan astronom bez premca, ali u astrologiju nije verovao. I doista, Hajjamov naučni rad pokazuje da se uopšte nije interesovao za praznoverne i kvazi-naučne sadržaje.

Jedan od razloga što mnogi Hajjama ne smatraju pesnikom jeste i to što Nezami Aruzi ne pominje njegovo pesničko stvaralaštvo; kaže kako je predvideo da će mu na grobu porasti crvene ruže, ali isto tako u „Čahar makale” ne navodi nijednu njegovu pesmu.

Nasri: Treba istaći i neke značajne stavke Hajjamovih filozofskih i skolastičkih refleksija. Bog je Prvi (pra) Uzrok iz Koga emaniraju bića i ovaj svet; biće, zbog svog plemenitog svojstva, ima prioritet prilikom emanacije.

Hajjam raspravlja i o antipodima i pitanju zla u ovom svetu. Neka od ovih pitanja izlaže rukovodeći se (Božjim) zahtevom za činjenje dobrih dela i zabranom činjenja greha.

Zekavati: Većina sačuvanih Hajjamovih kratkih traktata ima formu pitanje-odgovor. U jednom od traktata izloženo je pitanje stvaranja ili bolje rečeno, emanacije i hijerarhijski poredak bića po principu uzvišenosti. Hajjam u predgovoru ovog istog traktata kaže: „Moj profesor Avicena i ja smo sasvim sigurni po ovom pitanju.” Shodno tome, i ističe Avicenin stav – puno dobrote i malo zla, znači zlo je ipak prisutno i njegovo negativno dejstvo se ne može eliminisati; nije moguće stvoriti oganj na kom će se spremati hrana, a da ne progori odeću kad padne na nju. No, pozitivna strana je to što zlo nije primat i izvorni cilj stvaranja.

Na proročanstvo, sledeći Avicenin stav, gleda kao na jednu socijalnu neophodnost.

Po mom mišljenju Hajjam nije bio škrt u pisanju i podučavanju, jednostavno nije smatrao potrebnim da prikuplja ili tumači peripatetičko učenje. Filozofija počinje i završava se „začuđenošću”. A Hajjam je stigao do svog statusa koji uopšte nije zanemarljiv.

Prema rečima jednog njegovog prisnog prijatelja, Hajjam se u poslednjim trenucima svog života bavio pitanjem „jednog” i „mnoštva”, koje je prisutno i u knjizi „Šefa”. Jednom prilikom je čitao ovu knjigu, odjednom ju je odložio na stranu, krenuo prema sedžadi i progovorio: „Gospode, koliko sam mogao, trudio sam se da Te spoznam, i jedino sredstvo u tome bilo je moje nastojanje, oprosti mi.”

Hajjamov uzvišeni status je posledica svekolikog znanja i sasvim je u skladu sa njegovim originalnim rubajama.

Nasri: U jednom poglavlju o zlu on kaže da je suština zla nešto što ne postoji i sasvim je ubeđen da je zlo odsustvo i nepostojanje. I dalje, zlo je nešto antipodno i lažno i nema nikakve veze sa Bogom. Božja volja i misao usmereni su ka dobroti, a zlo nastaje usled sudaranja bića, jer dolazi do trenja i kontrast koji postoji između njihovih suština dolazi do izražaja; ova vrsta suprotnosti spada u kategoriju smetnji.

U jednoj od svojih rasprava o prorocima navodi uslove koje jedan prorok mora ispunjavati: prorok ima najsnažniji um, zbog čega i može razlučiti istinsko od lažnog; njegova duša je doživela katarzu, pa se nalazi na najvišem stupnju savršenstva; nije zatrovan ovomezaljskim stvarima, njegova pažnja je usmerena na svet, samo u granicama neophodnosti i sve napore ulaže u stizanje do uzvišenog životnog cilja; prorok na sve ljude gleda istim očima i ne pravi nikakve razlike među njima.

Po Hajjamu, ako neko ispunjana Božje zapovesti i suzdržava se od greha njegova duša biće lišena strasti i usmerena na onostrano; onaj koji se obavezuje na ispunjavanje Božjih zapovesti, ima na umu Gospoda i Njegove ajete, obećanja i opomene njegove, na taj način sebe vodi do savršenstva.

Sada bi trebalo da zavirimo u svet Hajjamovih rubajija. Naglasili smo da je jedna od poteškoća u definisanju ove ličnosti postojanje njegovih rubajija, zbog kojih su se i pojavili oprečni stavovi o Hajjamovim idejama. Zato prvo treba ispitati izvore rubajija. Najstariji su knjige: „A-t-tanbih”, „Marsadu-l-a'bad”, „Munisu-l-ahrar”, „Tarih gozide” i „Nuzhatu-l-madžalis”.

Recite nam nešto o ovim izvorima, a kasnije ćemo se osvrnuti na sadržaj rubajija.

Zekavati: Hajjamovo skolastičko učenje u potpunosti predstavlja stav o religiji jednog filozofa peripatetika i gotovo da se podudara sa učenjem Farabija, a naročito sa Aviceninim idejama. Hajjam je bio poznavalac šerijata i nikada nije živeo rasmusnim životom.

Što se tiče njegovih rubajija, treba istaći kako po prvi put (nakon smrti Hajjama 517.g.) Fahrerazi u svom delu „A-t-tanbih“ navodi jednu Hajjamovu pesmu. U 7.v. Nadžmu-d-din u „Mirsadu-l-a'bad“ spominje dve njegove rubajije, napada Hajjamovu filozofiju, kaže kako je doista učenjak ali u isto vreme priča nekim čudnim i zapanjujućim jezikom. Sasvim slučajno, jedna njegova rubajija koja se nalazi u „Tarih-e gozide“ (Odabrana istorija), spomenuta je i u knjizi iz 9.v. „Tarbname“. Sadržaj te rubajije je sledeći:

*Lepo nanizane pehare
Opijeni nikada neće polomiti
Jer tu umilnu glavu i nogu, lice i ruku
Ljubav spaja, a mržnja lomi.*

U knjizi „Tarbname“ je napisano kako je neka zajednica tražila od Hajjama da napiše delo zasnovano na dokazanim istinama i temama iz kojih bi čitalac mogao izvući neku pouku, a da u isto vreme ne bude lišeno alegorije. Hajjam im reče ovu rubajiju, posle čega su se svi velikani tog doba napinjali svojom snagom da odgovore na nju. I ovakvim opisivanjem nastale su poslanice.

U „Tarabname“ sakupljene su priče i legende o Hajjama, jedna od ovih priča o rubajiji nalazi se i u „Mirsadu-l-a'bad“. Ovdje postoje neke sumnjive pojedinosti (a po meni nema mesta sumnji). Primera radi, navodi se da je šejh Abu Said Abu Hajr bio Hajjamov savremenik, što je pogrešno, zatim, Ajnu-l-kaza Hamadani se spominje kao njegov učenik, što nije daleko od istine. Po povratku sa hadža Hajjam je doista bio gost kod njegovog oca i Ajnu-l-kaza je za ovo kratko vreme od Hajjama ponešto naučio. Na ovom putovanju Hajjam je spevao jednu rubajiju i dao je Ajnu-l-kazau da je ovaj preda Abu Saidu Abu-l-harju, što je sa istorijskog stanovišta netačno. Sudeći po „Tarabname“ rubajija glasi ovako:

*Kad Gospod stvara bića
Nekima da više, nekima manje dobrog,
Ako su bića dobra, zašto umiru?
A ako su loša, zašto ih je stvorio?*

Potom se navodi kako je Abu Said odgovorio Hajjama:

Hajjam, pored tvog tela koje je poput šatora stoji i tvoj duh

Duša je vladar u telu a njen istinski dom je onaj svet

Stvoritelj Sudnji Dan sprema za budući život
A kad ga vladar napusti, šator se ruši.

Rubajije koje su Hajjama pripisali Fahrerazi i Nadžmu-d-din imaju filozofski i skolastički karakter. U nekim od njih Hajjam ukazuje na greške dogmatičara i opovrgava ih u svojstvu filozofa. I profesor Motahari u svom delu „Hadamate mutakabele islam va Iran“ (Međusobna dopunjavanja islama i Irana), kaže da su neka pitanja postavljena u rubajijama ona ista, na koja je Hajjam u svojim filozofskim delima dao odgovor. Motahari je mišljenja da je Hajjam u svojim rubajijama imao za cilj da dogmatičare i fanatiste izloži ruglu. Poteškoća koja se vezuje za Hajjama zasnovana je na ratu između filozofa i dogmatičara, koji su jedni druge opstruirali.

Čak iako su ove rubajije na nekim časovima čitane i o njima raspravljano, ipak one nisu bile ideje i ubedenja samog pesnika.

Nasri: Zbog svega ovoga postoji toliki kontrast između Hajjama naučnika i Hajjama pesnika. Dakle, Hajjama filozofa vidimo kao nekog ko raspravlja o ograničenjima i slobodnoj volji, dobru i zlu, dok ga njegova poezija predstavlja u sasvim drugačijem svetlu.

Zekavati: Rasprava o zlu pre je skolastičkog negoli filozofskog karaktera. Filozofija ne raspravlja o uzvišenim pitanjima, već o realitetima: ovo je tako, ono nije tako...A razmatranje o tome šta je loše ili dobro i kako se sve to uklapa u život i njegove uslove, ima prvenstveno poetski i skolastički karakter.

Nasri: Primećujemo da je Hajjam kao skolastik i filozof pitanje zla, koje se može smatrati okosnicom njegovih rubajija, uspeo da odgonetne. Međutim, kako to kaže prof. Motahari, ponekad postavlja pitanja na koja je već negde drugde odgovorio.

Zekavati: U svojim rubajama je ponekad ponavljao neka pitanja, jer verovatno ranije nije imao potpune odgovore na njih.

Nasri: Dakle, Hajjam filozof je izlagao ono što nije u skladu sa pisanjem Hajjama pesnika. U osnovi, uvek je bilo polemično da li se ova dva Hajjama mogu spojiti ili ne. Videli smo da postoje mnoge teorije, a jedna od njih je i teorija prof. Motaharija po kojoj je Hajjam imao nameru da u svojim rubajama ismeje i pobije fanatiste.

Zekavati: Hajjam je, u stvari, hteo da dogmatičarima poruči: „Vi niste u stanju da rešite pitanja ove vrste“. Na primer, filozofi kažu kako Božje delo nije uzrokovano nekim ciljem, a skolastici, da Bog dela sa svrhom.

Nasri: Svakako, filozofi misle da Božanska suština nema namenu, a ne da Njegovo delanje nema suštinu.

Dela Svevišnjeg bila su predmet svekolikih filozofskih rasprava ali to treba razmatrati na nekom drugom mestu.

Jedno je sigurno: Hajjam je bio filozof, a mala je mogućnost da jedan filozof govori nešto na osnovu svoje dvoličnosti ili da bez razmišljanja, ponavlja reči predhodnika. Dva različita sveta koja primećujemo u Hajjamovim sentencijama, stvaraju brojne poteškoće istraživačima: kako može neko ko živi u svetu filozofskih i skolastičkih refleksija, da se okrene za 180 stepeni i da u domenu poezije pokaže toliko paradoksalnosti. Upravo zbog toga, neki poput Muhit Tabatabaia tvrde da postoje dva Hajjama (obojica su živeli u 5.v. po hidžri): jedan je Omar Hajjam Nej-

šaburi, lekar, filozof i matematičar, a drugi je Ali bin Muhammad bin Ahmed bin Helf, poznat kao Hajjam, koji je živeo u Horasanu i bio čovek od pera. Hajjam, matematičar i filozof, u sopstvenim delima sebe oslovljava kao Hajjami, a i 55 godina nakon njegove smrti nije mu pripisana niti jedna rubajja, dok je pesnik, Ali Hajjam ostavio za sobom Divan i bio poznat u Horasanu i Azerbejdžanu, čak i posle najezde Mongola.

Neki od savremenih istraživača su doveli u pitanje ovu teoriju. Koje je Vaše mišljenje?

Zekavati: Oni koji (Muhit Tabatabai) iznose teoriju da su Hajjam pesnik i Hajjam filozof dve različite ličnosti, suočeni su sa mnogim pitanjima: Koje pesme su ušle u sastav Ali Hajjamovog Divana? Zašto u jednoj od biografija jedna Hajjamova pesma uopšte nije spomenuta kao njegova? Zašto u antologijama kao što su „Munisu-l-ahrar“ i „Lababu-l-labab“, ni jedna rubajja, strofa ili kasida nije pripisana Ali Hajjamu? Zašto Nizami Aruzi nije spomenuo Hajjamovo pesništvo? ...

A ja bih izneo svoju pretpostavku. Hajjam je bio uvažena ličnost, učitelj peripatetičke filozofije i ono što je napisao u svojim rubajama, nikako se ne kosi sa stausom naučnika koji je nesumnjivo uvažavao. Sasvim nesmetano neko može biti matematičar, a da veruje da u svetu dominira zlo; da bude učitelj peripatetičke filozofije, poznaje njene postulate prilično dobro, da bude drugi Avicena, ali da u isto vreme dovodi u pitanje učenja ove filozofije; uostalom, što bi Hajjam bio manje vredan od ostalih pa da ne sumnja. Među-

Hajjamovo skolastičko učenje u potpunosti predstavlja stav o religiji jednog filozofa peripatetika i gotovo da se podudara sa učenjem Farabija, a naročito sa Aviceninim idejama. Hajjam je bio poznavalac šerijata i nikada nije živeo raspušnim životom.

tim, Hajjam svoje sumnje nije prenosio na papir i nije hteo da ponavlja ono što je već napisano; nije imao strpljenja za takav posao. Ono što bi mu padalo na um (razmirice skolaštika, na primer), beležio bi za sebe i ponekad čitao najprisnijim prijateljima. Ako obratimo pažnju na Hajjamovu prirodu, uočićemo da je bio uzdržljiv, na čemu su i zasnovane optužbe da je bio škrt u deljenju znanja.

Nasri: Daleko od toga da tvrdimo da je jedan mislilac poput Hajjama, tako drastično menjao svoja mišljenja a da ih pritom nigde nije izlagao, ili da je to činio samo kroz svet pozije. Međutim, distanca između Hajjama filozofa i Hajjama pesnika, definitivno je pozamašna. Ali, isto tako, nikako ne možemo tvrditi da je Hajjam samo u četiri rubaije imao ozbiljnu nameru, bez iole sarkastičnosti.

Zekavati: Imao je ozbiljne namere pišući rubaije ali u isto vreme pred njim su iskrsele brojne nedoumice. Pa zar je nemoguće da se u jednom mozgu pojave izvesni kontrasti!? Unošenje filozofskih tema u poeziju dešavalo se i pre Hajjama, naročito rubaija koja se poistovećuje sa prvom formom analogije u logici.

Hajjam je rubaije beležio da mu posluže kao podsetnik.

Stari učenjaci su, uistinu, imali običaj da na marginama knjiga zapišu poneku svoju pesmu, koja bi kasnije dospela u tuđe ruke i vrlo često ušla u sastav raznih antologija.

Kifti je neke Hajjamove pesme uporedio sa zmijama otrovnicama, i navodno, samo 2-3 pesme napisane na arapskom jeziku su lišene ovog svojstva. I pisac „Tarihu-l-hukema” je ukazao na ove jetke rubaije, koje nagone na sumnju i čuđenje.

Kifti je ubedenja da je Hajjam pesnik, ali i ličnost kolebljivog misaonog i duhovnog stanja koja za postizanje svoje katarze, na kraju kreće na hodočašće.

Nasri: U Hajjamovim rubaijama nailazimo i na drugačije teme: konačan i kratak život, tuga i zamišljenost nad krajem života koji je smrt, beskrajna začuđenost nad nedokučivim tajnama stvaranja, ništavnost čoveka u do-

menu postojanja, usresređenost na prirodne lepote koje su prolazne; na kraju krajeva čovek treba da koristi pružene mu prilike i da zna da ceni svaki trenutak. Dakle, radi se o temama, koje ne možemo naći u delima napisanim pre rubaija tj. pre 7. v.

Postoje razna tumačenja i definicije o Hajjamovoj poeziji. Jedno od njih je i Vaš komentar da je Hajjam u izvesnom momentu zanemio, sa čim se ja ne buh složio, jer jedan filozof nema neke posebne poteškoće da izrazi svoje filozofske ideje. Realno gledano ovo bi se moglo prihvatiti ako pretpostavimo da se Hajjam u stvari pretvarao.

Postoji i drugo gledište po kom je Hajjam na pitanja postavljena u rubaijama odgovorio u svojim filozofskim delima, a sadržajem rubaija je hteo da ismeje i opovrgne dogmatičare. Prema nekom trećem tumačenju, njegov svet poezije sasvim je odvojen od sveta filozofije. Moguće je da neko zavisno od životnih situacija postavlja pitanja, što po mom mišljenju nije u skladu sa nutrinom jednog filozofa.

Poznato je da je pokojni Kejvan Kazvini teme rubaija definisao kao mistične. No, Vi biste nam mogli detaljnije izložiti neke istaživačke radove o Hajjamu.

Zekavati: Ja bih se zadržao na mističnom izrazu Hajjamovih pesama. Sve rubaije sa mističnim temama su kasnijeg datuma. A uz dužno poštovanje, ja se ne bih složio sa stavom pokojnog Kejvana Kazvinija. Kasem Gani se osvrnuo na neke rubaije, ali po meni, rad Furugija, i pored neizbežnih propusta, je vredniji (napisao je i predgovor za zbirku) i do danas jedan od najozbiljnijih radova. I Sadek Hedajat je dao neke svoje teorije. Dašti se vrlo zdušno bavio Hajjamom; pošto je sam bio neženja tvrdio je da je i Hajjam bio neoženjen. On kaže: „Odakle znamo da je Hajjam išao na hadž?” A naravno, Hajjamov hodočasni pohod je nepobitna činjenica. I pokojni prof. Humaji je ostavio značajne radove o Hajjamu.

prevela
Tea Ostojić

KALKAN

Radenko Zečić

U nekoliko narednih brojeva NUR će objaviti najbolje radove sa konkursa za pismene sastave koje je krajem prošle godine raspisalo novoosnovano Društvo srpskocrnogorsko-iranskog prijateljstva i saradnje (SCID). U ovom broju objavljujemo jedan od tri prvonagrađena rada.

Probudio ga umilni glas stjuardese: - Dragi putnici, vežite se, uskoro slećemo na sarajevski aerodrom "Butmir". Još uvek pospan, umoran i iscrpljen od silnih praštanja sa rodbinom i prijateljima pri polasku iz Abadana, Muhamed je nervozno pokušavao da zakopča pojas, ali bezuspešno. Stariji, prosedi gospodin koji je sedeo do njega učinio je to jednim potezom, blago mu se osmehnuo, klimnuo glavom i počeo da prikuplja svoje stvari. Muhameda je bilo stid, uhvatio ga strah, bio je nervozan, brisao je znojne dlanove i čelo, kako bi odagnao one najcrnje misli. Činilo mu se da svi putnici u avionu znaju da prvi put leti i da se strašno boji, da je provincijalac koji nikada do sada nije video avion. Letilica je naglo propadala i počela da rula po pisti. Želudac mu je bio u grlu, teralo ga na povraćanje, čvrsto je stezao zlatnu amajliju na grudima koju mu je poklonila na samrti pokojna majka Aida govoreći: Sine, ti si moje najmlađe dete, mezimče, rodila sam te pod stare dane, što tvoj otac Aziz nije voleo i nije hteo da se pomiri sa tim. Zato upamti da život jedino vredi ako je stvaralački i ako se uprkos svim iskušenjima čovek održi i ostane čovek. Nemoj slagati, nemoj biti pohlepan, nemoj izdati, čuvaj se pa će te i Allah čuvati. Ja nikad nisam izašla iz Bebehana, tvoga rodnog mesta, jer sam život posvetila odgajanju dece

i čuvanju porodice, a ti, ti budi svetski čovek i nikad ne zaboravi mesto gde si se rodio. Neka ti je Allah na pomoći. Zašto mu baš sada te majčine reči odzvanjaju u ušima? Teško mu je kao nikad do sada, ali mora sve izdržati da ostvari svoje dečake snove i završi studije arhitekture. Zato je i pristao na državnu stipendiju koju mu je izdejtvoovao najstariji brat Mansur, inače visoki vojni oficir. Pa zato se valjda i obreo u ovoj prijateljskoj zemlji i Sarajevu, gradu o kome je do sada slušao sve najlepše. Iz razmišljanja ga prenu ljubazan glas službenika sa pasoške kontrole koji mu je pružajući pasoš uz osmeh rekao: - Dobro došli u Jugoslaviju. Tek sada mu je postalo jasno da je ovo zaista java i da to više nisu dečaki snovi i puka sanjarenja.

Ušao je u aerodromsku čekaonicu i seo da se povrati. Kuda i šta sad? Rođaka Ismaila koji je trebalo da ga sačeka nema, ili ga on ne vidi. Odlučio je da pričeka, jer sam ne zna doći do tog studentskog naselja "Bjelave". Svakog trenutka je očekivao da će začuti glas zvaničnog spikera: -Muhamed Gazali iz Bebehana, država Iran, koji je doputovao letom 436 iz Teherana da se javi tu i tu. Ali od toga nije bilo ništa. Počeo je da gubi nerve jer se čekanje ote-glo. Proklinjao je u sebi i arhitekturu i brata Ismaila i njegovu stipendiju. Najradije bi, kad bi samo mogao, pobegao nazad u rodno mesto i nastavio da vodi malu trgovinsku radnju svoga oca. Bio bi ugledni trgovac kožom i persijskim ćilimima, i šta tu ima loše? Živeo bi srećno sa svojom porodicom pod toplim suncem Persijskog zaliva. Ovako, došao je negde na kraj sveta u neko Sarajevo da se smrzava, jer mora da

je ovde đavolski hladno čim se tu za godinu dana održava Zimska olimpijada. Uhvatio je sebe da je malodušan, setio se pokojne majke i njenih reči da je život borba i odmah je postao čvršći i rešen da sve izdrži do kraja bez obzira na sve nedaće.

Prva godina studija je bila mukotrpna i teška. Najteže je bilo naučiti jezik, ali je ipak uspeo da sve to savlada, položi ispite i sav ozaren, sa zavidnim rezultatima ode na letnji raspust.

A onda, na drugoj godini studija dogodio se KALKAN, reč ili ime ili čovek ili sudbina, ni sam nije znao šta je sve od toga. Samo je znao da se čvrsto vezala za njega i da ga je svuda pratila kao sudbina, kao deo njega.

Polagao je konstrukcije i pao na ispitu jer nije znao šta je kalkan. Sav zajapuren izleteo je na hodnik među kolege koje su čekale na polaganje. Tu su mu objasnili da je Kalkan gornji trouglasti deo zida na kući sa dvostranim krovom. Drugovi su se šalili na njegov račun.

- Čuo sam da su mnogi zaglavili u Bermudskom trouglu – smejaio se Marko, ali pasti na trouglu zida, to je nečuveno.

Muhamedu nije bilo do šale i smeha, požurio je ka izlazu. U prolazu mu je lepa crna devojka sa krupnim očima uz vragolasti osmeh dobacila: - Nikada ti nećeš znati niti naučiti šta je to Kalkan. Sada mu je bilo svega dosta, istrčao je napolje i pošao u svoju studentsku sobu na Bjelavama. Pitao se ko je ta devojka i šta je time htela da mu kaže. Moraće sutra da je upozna. Nije imao ni volje ni snage da im objašnjava da se u njegovom zavičaju naprava od kože koja se stavlja, na leđa jahaćoj životinji i služi kao sedište jahaču, zove kalkan, uostalom njegov otac to dobro zna jer trguje kožom.

Čvrsto je rešio da potraži tu devojku sutra na fakultetu i objasni joj sve to.

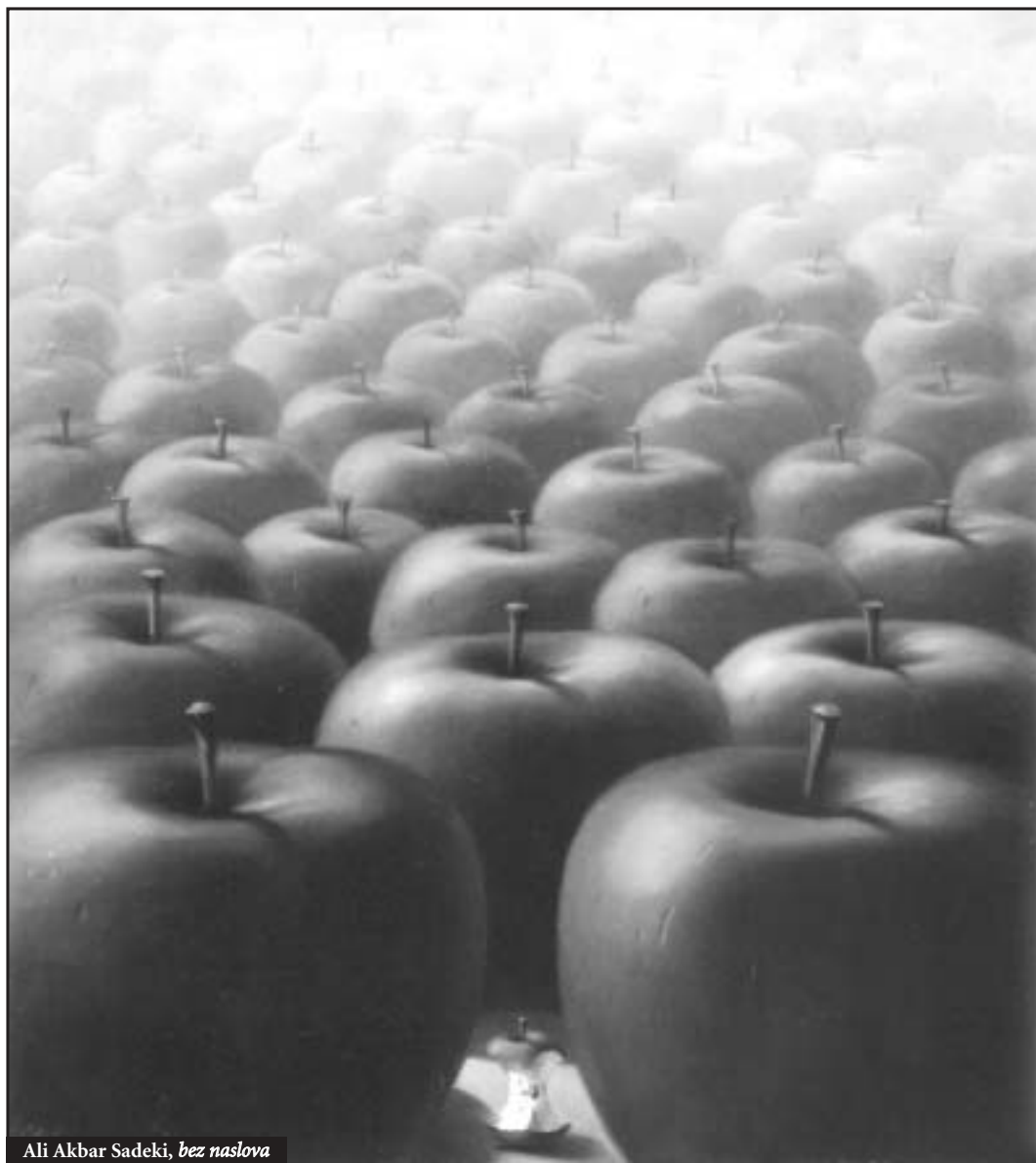
Prišao joj je, sutradan, u bifeu na fakultetu. Pružio je ruku i rekao: - Muhamed. Devojka se zagonetno osmehnula i dodala:

Mira, Mira Kalkan. Zanebesalo mu se. Sve se oko njega okretalo. Da li se to ona sa njim šali, ili je život zaista nepredvidiv i pun iznenađenja. Videvši ga zbunjenog devojka je objasnila da je njeno prezime Kalkan, a vodi poreklo od turske reči kalkan što u prevodu znači štiti. Zato mu je ono, juče posle ispita i rekla. Nije mogao da se povrati. Zapalio je cigaretu da prikriva nervozu. Kako je vreme prolazilo bilo mu je sve prijatnije u Mirinom društvu. Ostali su dugo zajedno i ugodno ćaskali. Nije mu se ustajalo. Očarala ga je i svojom pričom i izgledom. Tu je naučio da kalkan još znači: natkriveni otvor, vrata na krovu i zatvoren balkon, ali to mu sada više nije važno. Važna mu je Mira Kalkan, ta čudna, pametna i ocharavajuća devojka. Šta li se ovo događa sa njim u poslednja dva dana? Sve mu je lepo, poletao bi, zagrio ceo svet.

Sutradan je požurio na fakultet. Samo da je vidi. Noćas nije ni oka sklopio, mislio je na nju. Dogodilo se ono čega se bojao, zaljubio se u devojku iz sasvim drugačijeg sveta, devojku druge vere, devojku iz druge zemlje.

Od tada su postali nerazdvojni. Zajedno u studentskom domu, zajedno na fakultetu, zajedno i u dobru i u zlu. Odolevali su svim pritiscima, podozrivim pogledima i protivljenju Mirinih roditelja, pogotovu oca, uglednog građanina u jednom malom gradiću u Bosanskoj Krajini. Njihova ljubav je izdržala sva iskušenja i sve nedaće.

Nema mesta niti izletišta u okolini Sarajeva gde nisu bili. Muhamed je najviše voleo Trebević. Gore su najčešće odlazili žičarom. Seća se da mu je Mira, odmah posle Zimske olimpijade na Trebeviću kupila veliki beli šal sa narandžastom pahuljicom na jednom kraju, zaštitnim znakom olimpijade. Na pahuljici je napisala veliko slovo "M", prišla Muhamedu, poljubila ga i rekla: „Ja sam tvoj kalkan, tvoj štiti od svih nedaća. Ne dam te nikom. Ti si samo moj. Neka te ovaj šal čuva od svih zima i lede-



Ali Akbar Sadeki, *bez naslova*

nih dana, kada ja nisam sa tobom da te grejem." Obećaj mi da ćeš večito biti sa mnom. Lud od sreće, Muhamed je zgrabio Miru u naručje i tiho joj šaptao ljubeći je: "Ti si moja nežna pahuljica koja se nikada neće istopiti". Zakleli su se toga, dana kraj bob staze na Trebeviću, na vernost do smrti. Odlučili su, kada završe fakultet za godinu dana, da se nastane u Bugojnu, le-

pom malom gradiću u Bosni i da tu grade svoju sreću.

Muhamed je noćima razmišljao šta će mu reći ukućani na sve ovo. Znao je da bi mu majka oprostila da je živa, ali otac i stariji brat su bili izričiti. Druga vera nikako ne dolazi u obzir. Srednji brat Abdel nije bio isključiv. On je ostao u rodnom mestu u očevoj kući i lepo živeo sa svojom porodicom.

Čak je dolazio i u Sarajevo kod Muhameda. Doneo je Miri silne poklone i čak je ohrabrivao i podržavao, ali se ona bojala.

Po završetku fakulteta Muhamed je otputovao u Iran da se vidi sa rodbinom. Mira je ostala da ga čeka i da po njegovom povratku proslave rođenje svog deteta, Omara ili Aide, tako su se dogovorili.

A onda je počeo pakao, nesreća za nesrećom. Pri sletanju u Teheran Muhamedu je oduzet pasoš. Priveden je i počela su ispitivanja. Znao je da je to igra njegovog starijeg brata Mensura i da je sve to zbog Mire. Posle višednevnog prevaspitavanja dobio je posao u Ministarstvu građevina, ali pasoš nije dobio. U Jugoslaviju više nije mogao. Sve je pokušao, ali nije vredelo. Patio je, noćima nije spavao i svako jutro ustajao rano da bi slušao Radio Beograd, jedinu vezu sa Jugoslavijom.

Mira se preselila u Bugojno, zaposlila se i podizala sina Omara. Nije imala nikoga osim njega. Godinama je čekala, venula i nadala se da će se Muhamed ipak jednog dana pojaviti. Kada je ratni vihor zahvatio Bosnu preselila se sa sinom u Beograd i kao dobar stručnjak našla posao u prestižnom institutu za građevinu i arhitekturu. Godine su prolazile ali ona nije gubila nadu.

Muhamed se u međuvremenu oženio, dobio dvoje dece i dosta napredovao u struci. U rodnom Bebehanu je napravio letnjikovac po istim onim crtežima koje su radili on i Mira. Na pročelju, tj kalkanu bio je veliki okrugli štitić sa slovom "M" u njemu.

A onda je sudbina ponovo umešala svoje prste. Jedno jutro, po dolasku na posao, Mira je našla poziv njenom institutu za međunarodni simpozijum iz oblasti arhitekture koji se za tri meseca održava u Teheranu. Srce je zaigralo, nada je ponovo oživela. Noćima je radila na svom naučnom radu kako bi ona dobila taj put u Teheran. Tako je i bilo. Osećanja su se pomešala, strepela je, ali je rešila da još jednom vidi Muhameda. U programu simpozijuma

je videla da će on biti jedan od glavnih predavača.

Kada je video spisak gostiju koji dolaze na simpozijum Muhamed se uplašio. Jasno je pisalo: Mira Kalkan, Jugoslavija. Nije znao šta do radi. Na brzinu je odlučio. Otići će na službeni put u Abadan i izbeći simpozijum. Nije imao hrabrosti da je sačeka i da joj pogleda u oči. Šta reći posle svih ovih godina, bolje je ovako, mislio je.

Kada ga nije našla u Teheranu, Mira vidno razočarana kreće u Bebehan, Muhamedovo rodno mesto. Kad ju je tog jutra video u dvorištu Abdel se skamenio ali je sačuvao prisebnost. Divno su je dočekali i ugostili, ali nisu znali da joj kažu gde je Muhamed.

U popodnevnom časovima popela se u "njihov" letnjikovac da se odmori. Tumačajući po sobi našla je šal sa Trebevića. Dugo ga je stezala na grudi, kvasila suzama, a onda uzela olovku, sela za sto i napisala:

- Ovo je jedini način da budem sa tobom zauvek. Otidi po Omara u Beograd, on sada ima samo tebe. Voli te tvoja pahuljica.

Uzela je šal, mirno izašla na zatvoreni balkon- kalkan i obesila se. Mira Kalkan je visila o belom olimpijskom šalu na kalkanu. Muhamed je sutradan stigao ali sve je bilo kasno.

I danas u Bebehanu, u uglu Muhamedovog dvorišta, postoji čudna humka sa krstom na kome piše: Mira Kalkan - Pahuljica. A tu pod palmom, na krstu, vijori beli šal sa pahuljicom. Ni topli vetar koji duva sa Persijskog zaliva ne može da je otopi, niti će ikad moći, kao što nije mogao ni njihovu ljubav. Jer, ljubav je večna.

Kratke priče

Husein Mualem

Vatra u kući

Bio neki silnik koji je po niskoj ceni od siromaha kupovao drva za ogrev, i prodavao bogatašima znatno skuplje.

Jednog dana neki stari mudrac ga je posavetovao: „Ne budi nepravedan prema ljudima, može te stići njihova kletva“.

Međutim, silnik se oglušio o ove starčeve reči, koje su ga još i naljutile. Jedne noći, vatra koja je izbila u podrumu u kome je čuvao drva odnela je čitav njegov imetak. U trenutku kada se pred okupljenim ljudima i znatiželjnicima čudio odakle vatra u njegovoj kući, desilo se da pored silnika prođe isti starac koji ga je onomad savetovao. Čuvši ga kako se iščuđava, starac reče: „Iz srca bednika i od uzdaha siromašnih“.

Želja derviša

Pitali su nekog derviša: „Ima li šta da ti srce želi?“

A on reče: „To da ništa ne poželi“.

Ropstvo vrednije od slobode

Prenosi se od Sa'dija, Bog mu se smilovao: „Jednom, dok sam besposlen boravio u Damasku, reših da pustinjom pođem u Tripoli. Tako sam pao u ropstvo nekih Jevreja, kojima se učinilo da sam fizički radnik. Od njih me je za deset dinara otkupio neki trgovac koji me je prepoznao i sažalio na moje bedno stanje. Odveo me je u Halep, gde mi je za ženu dao svoju ćerku, uz miraz od sto dinara.

Tako smo živeli u zajednici neko vreme, ali je njena ćud svakim danom postajala sve gora, a njen jezik sve duži i drčniji.

Prekorno je gundala ponavljajući: „Ti nisi onaj za čiju slobodu je moj otac platio deset dinara!“

Jednog dana kada je počela da gundati, nisam mogao da se uzdržim, te rekoh: „Zašto, isti sam onaj za čiju je slobodu tvoj otac dao deset dinara, a koga je posle za sto dinara učinio tvojim robom!“

Ropstvo za slobodu

Neki bogataš dade sluzi vreću zlata da je preda nekom čoveku, i reče mu da će ga osloboditi, ako je ovaj primi.

Sluga odnese vreću, ali ovaj ne htjede da je uzme.

Sluga reče: „Uzmi je, jer je u tome moja sloboda“.

A ovaj na to reče: „Za tebe je sloboda, a za mene ropstvo. Nikad neću zbog tvoje slobode sam postati rob“.

Gazda i sluga

Bio je neki gazda koji je imao slugu le-njivca. Jednog dana mu naredi da kupi grožđe i smokve. Međutim, umesto da kupi oboje, sluga je iz nehata kupio samo jedno od onoga što je traženo. Gazda ga je zbog toga ukorio rečima: „Od sada, kada zatražim da nešto uradiš, umesto jednog posla ćeš uraditi dva“. „Dobro“ – povinova se on.

Jednog dana kada od bolesti nije mogao da ustane iz postelje, gazda naredi slu-